

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена обґрунтуванню значення компетентнісного підходу в підготовці майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. Виявлено фахові музичні компетенції, які можуть і повинні стати основними результатами професійної освіти. Проаналізовано структуру та класифікаційні ознаки професійної компетентності. Визначено види фахових музичних компетенцій.

Ключові слова: компетентність, компетенції, компетентнісний підхід, професійна самореалізація, майбутній вчитель музики, фахові музичні компетенції.

The article is devoted to the study of the role of competence approach in the preparation of future music teacher to professional self-realization. Musical competence is identified. It can and should become the main result of professional education. The structure and classificational criteria of professional competence are analyzed. The paper outlines the types of professional musical competence.

Key words: competence, competence approach, professional self-realization, future music teacher, professional musical competence.

Постановка проблеми. Реалізація сучасних завдань музичного виховання учнів загальноосвітньої школи залежить від рівня підготовки майбутніх учителів музики педагогічними навчальними закладами. Вища педагогічна освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, професійної підготовки фахівців, які мають визначати темпи й рівень науково-освітнього, соціально-культурного та економічного прогресу; на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства.

Прагнення України стати повноправним членом Європейської спільноти вимагає орієнтації системи вищої освіти на підготовку фахівців із високим рівнем професійної компетентності, конкурентоспроможних і мобільних на ринку праці.

У якості нового парадигмального підходу, що може сприяти подоланню знаннєвих орієнтацій вищої освіти, підготовці цілісної, освіченої, духовно багатой, інтелектуально зрілої, відповідальної особистості майбутнього вчителя, здатної розкрити власну індивідуальність у процесі професійної самореалізації, в контексті Болонського процесу запропонований компетентнісний підхід.

Під поняттям компетентнісний підхід розуміється спрямованість освітнього процесу на формування і розвитку ключових і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід до освіти сьогодні є одночасно проблемою і науково-теоретичною, і практично-прикладною. Теоретичні проблеми компетентнісного підходу до навчання розглядалися в дослідженнях Н. Бібік, С. Бондар, І. Булах, О. Дубасенюк, О. Пометун, О. Савченко та ін. Серед російських учених найбільш ґрунтовні праці з проблем компетентнісної освіти належать Н. Гришановій, І. Зимній, В. Краєвському, Л. Луценко, Ю. Татур, А. Хуторському, В. Шадрикову та ін.

Аналіз науково-теоретичних праць та практики професійної освіти студентів дає можливість констатувати той факт, що в останні роки проблема компетентнісного підходу розробляється активно і всебічно. Проте недостатньо уваги приділяється проблемі більш якісної підготовки студентів до майбутньої професійної самореалізації за допомогою музичного мистецтва. Останнє, впливаючи на почуття, свідомість людини, здійснює пізнавальну, естетичну, розвивальну, корекційну та інші функції. Отже, компетентнісний підхід у мистецькій освіті передбачає зокрема формування музичних компетенцій студентів вищих навчальних закладів, тобто необхідного комплексу знань, навичок, відносин та досвіду, що допоможе реалізувати професійну підготовку майбутніх учителів, сформувати у них готовність до самореалізації у музично-освітній діяльності.

Дослідження будь-якого педагогічного явища вимагає з'ясування його складових. На визначення сутності компетенцій, виокремлення їх складових, необхідності структурування звертають увагу у своїх працях О. Овчарук, О. Савченко, С. Трубочова, А. Хуторський та ін. Питанням компетентнісного

підходу в галузі мистецької освіти, його функціям у підготовці майбутніх учителів музики присвячені праці Н. Гуральник, О. Єременко, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, М. Ткач та ін. Проте, аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що музичні компетенції майбутнього вчителя визначені недостатньо.

Тому **метою статті** є обґрунтування значення компетентнісного підходу в підготовці майбутнього вчителя музики початкової школи до професійної самореалізації, виявлення фахових музичних компетенцій, які можуть і повинні стати основними результатами професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Самореалізація особистості – важлива проблема суспільства, оскільки особистість відіграє значну роль у його ефективному функціонуванні. Рівень розвитку суспільства багато в чому залежить від того, якою мірою суспільство впливає на процес розвитку кожного його члена, якою мірою „задіює” всі сутнісні сили особистості – здібності, знання, потреби, інтереси, вміння, навички, вольовий потенціал у механізмі свого розгортання.

Самореалізація особистості – одночасно важлива проблема й індивіда. Кожна людина прагне до самореалізації з тим, щоб знайти, притаманне тільки своїй власній природі, місце в житті. Поступово людина приходить до розуміння, що формування власних людських якостей – це не тільки значуща для неї мета, але й відповідальний спосіб життя. Від того, які якості суспільство і сама людина сформує у структурі особистості, значною мірою залежить її самореалізація, самоствердження і соціальний стан.

Сьогодні ефективна робота майбутнього педагога залежить не тільки від володіння певним об’ємом знань, але й уміння ними оперувати, бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. А це потребує спеціальної підготовки, яка б дозволила розвинути адаптаційні можливості майбутнього педагога, щоб уміти організувати, утримувати під контролем і координувати особистісно орієнтований навчальний процес, обирати оптимальні засоби для досягнення поставлених педагогічних цілей. Цьому сприяє компетентнісний підхід до навчання.

До того ж, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес впливає практично на всі функції педагога. Це зумовлює необхідність набуття ним нових знань, умінь, навичок, уявлень, тобто вихід на новий рівень професійної компетентності, пов’язаний з діяльністю в інформатизованому навчальному просторі. Інформаційно-технологічна компетентність стає суттєвим елементом оновленої професійної компетентності.

Компетентність, за визначенням О. Пометун, потрібно сприймати як об’єктивну категорію, що фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, завдяки яким педагог здатний здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності [7: 19].

Найбільш ґрунтовно в педагогічній науці розмежувала зазначені поняття стосовно вищої школи О. Заблоцька [3: 54]. На основі контент-аналізу вона прийшла до висновку, що:

– компетентність – це якість реалізації на практиці результату формування в суб’єктів навчання компетенцій, визначених нормативними джерелами для певної галузі діяльності (якість реалізації кваліфікації);

1 кваліфікація – це офіційне визнання результату формування в суб’єктів навчання компетенцій, визначених нормативними освітніми документами для певної галузі діяльності;

2 компетенції є одиницями та результатом освітньої діяльності при компетентнісному підході;

3 компетенція – це інтегрована особистісно-діяльнісна категорія, яка формується під час навчання в результаті поєднання початкового особистого досвіду, знань, умінь, навичок, способів діяльності, особистісних цінностей та здатності їх застосування в процесі продуктивної діяльності стосовно кола предметів та процесів певної галузі людської діяльності [3: 55].

У процесі визначення вимог до педагогів-практиків широко застосовується термін „професійна компетентність” як готовність і здатність фахівця приймати ефективні рішення при здійсненні професійної діяльності [8: 11]. Професійна компетентність, таким чином, передбачає сукупність інтегрованих знань, умінь і досвіду, а також особистісних якостей, що дозволяють людині ефективно проектувати і здійснювати професійну діяльність, тобто професійно самореалізуватись [8:13]. Людина є компетентною не сама по собі, а відносно реалізації зовнішніх функцій, тобто успішно функціонує у відповідь на індивідуальні або соціальні вимоги, здійснює діяльність або виконує задачі.

Професійна компетентність має свою структуру та класифікаційні ознаки. О. Дубасенюк, до основних складових елементів професійно-педагогічної компетентності відносить:

- компетентність у сфері теорії та методики виховного процесу;
- компетентність у сфері фахових предметів;
- соціально-педагогічну компетентність;
- диференціально-психологічну компетентність;
- аутопсихологічну компетентність [2: 95].

І. Лернер, В. Краєвський, А. Хуторський пропонують розглядати кожен компетентність як єдність трьох складових:

– когнітивна складова (наявність системи педагогічних і спеціальних предметних знань);
– операціонально-технологічна складова (володіння методами, технологіями, способами педагогічної взаємодії, методами навчання даного предмета);
– особистісна складова (етичні й соціальні позиції й установки, риси особистості спеціаліста) [4: 109].

А. Маркова виділяє такі види професійної компетентності:

– спеціальна компетентність – володіння власне професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;
– соціальна компетентність – володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співробітництвом, а також прийнятими в даній професії прийомами професійного спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці;
– особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку засобами протистояння професійним деформаціям особистості;
– індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, вміння раціонально організувати свою працю без перевантажень [4: 107].

Професійна компетентність учителя музики має свою специфіку, визначається метою і змістом музично-освітньої діяльності в школі і являє собою якість реалізації на практиці результату формування в суб'єктів навчання фахових музичних компетенцій, визначення яких є важливою методологічною позицією для аналізу цього феномену і керування процесом його формування.

Визначення фахових музичних компетенцій та їх структури ґрунтується на виділенні основних видів музичної діяльності на уроці музики. Аналіз педагогічної літератури показав, що ряд авторів виділяє такі основні види музичної діяльності: музично-теоретичну, музично-історичну (Е. Абдуллін, О. Ніколаєва та ін.); діяльність композитора, виконавця, слухача (В. Усачова, Л. Школяр та ін.); музичне сприймання, хоровий спів, виконання музично-ритмічних рухів, засвоєння необхідних музичних понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічну й пластичну імпровізацію тощо (Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебникова та ін.).

Аналіз видів музичної діяльності, а також розгляд галузевих стандартів щодо підготовки вчителя музики дозволяють виокремити найактуальніші базові різновиди музичної діяльності: сприймання музики; виконання музики; створення музики; оцінювання музичних явищ. Вони мають стати основою для розробки моделі фахових музичних компетенцій майбутніх учителів музики.

Чотирьом базовим видам музичної діяльності відповідають чотири види фахових музичних компетенцій:

– когнітивно-перцептивні (накопичення фахових знань – музично-теоретичних, технологічних, методичних), які є теоретичною і методичною основою ефективної діяльності вчителя музики;
– практично-виконавські (сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь: вокально-мовленнєвих, ритмічно-рухових, інструментальних), що зумовлюють практичну реалізацію технологічного арсеналу в процесі навчання;
– творчі (інтерпретаційні, імпровізаційні, проектувальні вміння, творча самостійність);
– ціннісно-орієнтаційні (формування нормативно-регулятивних механізмів оцінної діяльності – ціннісної орієнтації, смаків, ідеалів, мотивів).

Висновки. Таким чином, професійну компетентність учителя музики поряд з багатьма іншими компетенціями, складають фахові музичні компетенції, які є сукупністю базових музичних знань, сформованих умінь і навичок елементарного музикування (виконавства), оцінної діяльності та досвіду творчої музичної діяльності. Це зумовлює успішну самореалізацію майбутнього вчителя в музично-освітній діяльності, здійснення музично-педагогічного впливу. Набуття фахових музичних компетенцій стане поштовхом щодо удосконалення інших предметних компетенцій, що, своєю чергою, сприятиме розширенню професійних можливостей студентів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування [Текст] / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [За заг. ред. О. В. Овчарук]. – К.: К.І.С., 2004. – С. 47–52.
2. Дубасенюк О. А. Концептуальні положення теоретичної професійної діяльності [Текст] / О. А. Дубасенюк // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 4. – С. 94–97.
3. Заблоцька О. С. Компетентність, кваліфікація, компетенція як ключові категорії компетентнісної парадигми вищої освіти [Текст] / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2008. – № 39. – С. 52–56.
4. Іванова С. В. Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організація її вдосконалення в закладі післядипломної освіти [Текст] / С. В. Іванова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: педагогічні науки. – 2008. – Вип. 42. – С. 106–110.

5. Исаева Т. Е. Классификация профессионально-личностных компетенций вузовского преподавателя [Текст] / Т. Е. Исаева // Педагогика. – 2006. – № 9. – С. 55–60.

6. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті [Текст] / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [За заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – С. 66–72.

7. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки [Текст] / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18–20.

8. Шапошников К. В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков [Текст]: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / К. В. Шапошников. – Йошкар-Ола, 2006. – 26 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Грозан Світлана Вікторівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін мистецького факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.